

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№4(5)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 310 sahifa,
27-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyuu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Формирование здоровьесберегающей образовательной среды в начальной школе в условиях инклюзии.....	10
Тургунова Нилуфар Абдусаломовна	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tez va aniq hisoblash ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	16
Dehqonova Maxliyoxon Shuhratjon, Musinjonova Dildoraxon Mahmudjon	
Научно-педагогический анализ методов математического моделирования: численные и аналитические подходы в обучении студентов	19
Мусурмонова Маъмура Оман кизи, Жураева Феруза Бахтиёр кизи, Сарсенбаева Мархабо Шадибековна	
Inklyuziv ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy moslashuvini rivojlantirish texnologiyasi.....	26
Turdimurodova Muazzam Muzaffarbek qizi	
M. Tvenning "Tom Soyerning boshidan kechirganlari" romanida bolalar obrazining tasviri masalasi	29
Sattarov Farrux Nuridinovich	
Pedagogik dasturiy vositalar yordamida dars sifatini oshirish	35
D. K. Ibadullayev	
Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning kasbga qiziqishlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati	41
Isabekova Dilafuz Shermirzayevna	
Молодёжь Узбекистана в системе политических процессов.....	46
Юсупова Элеонора Фердинандовна	
Математика o'qitishda zamonaviy yondashuvlar: vaziyatli tahlil va amaliy samaradorlik	51
Matyaqubova Nazira Hikmat qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini sun'iy intellekt texnologiyalari asosida rivojlantirishning metodik modeli.....	54
Choriyev Olmosbek Baxriddin o'g'li	
Fan va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish (CLIL)	60
M. D. Boynazarova	
Оптимизация показателей сердечного цикла у спортсменов при хроническом физическом перенапряжении посредством фармакологической поддержки	63
Нормуратов Абдулла Саппарович	
Chidamlilikka yo'naltirilgan sport turlarida uglevod va energiya almashinuvini farmakologik korreksiyasi....	67
Normuratov Abdulla Sapparovich	
O'quvchilarga dutor ijrochiligini o'rgatishning pedagogik yondashuvlari	70
Sa'dullayev Og'abek Abdurashid o'g'li, Nazirullayeva Nodira Akmal qizi	
Bolalar musiqa va san'at maktablarida individual va jamoa mashg'ulotlarini tashkil etish mexanizmlari (cholg'u ijrochiligi misolida).....	74
Omonova Charos Baxodir qizi	
Bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining o'quv-biluv faoliyatini motivatsiyalashda interfaol metodlardan foydalanish.....	79
Saidova Zulfizar Norbobo qizi	
O'qituvchining kognitiv egizagi (Digital Twin): sun'iy intellekt yordamida individual pedagogik uslubni modellashtirish.....	83
Kuchkarova Feruza Qambaraliyevna	
Abdusamad Boboxo'jayev rahbarligida tarix va arxeologiya institutining rivoji: 1964-yilgi arxiv hujjati misolida	91
Abdullayev Botir Jabbor o'g'li	
Maktab o'quvchilarining musiqiy idrokni shakllantirishning ijtimoiy va didaktik zarurati.....	93
Abdumannan Maxammatov	

“Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kalokagatiyani rivojlantirishning KAMOL modeli asosidagi pedagogik texnologiyasi”	97
<i>Abdurahmonova Dilorom Jovliyevna</i>	
Morphological Structure and Word Formation of Ecotourism Terminology: A Cross-Linguistic Analysis With Reference to the Uzbek Language.....	104
<i>Absamatova Charos</i>	
Fizika fanini o'tmda o'qitishda masalalar yechishning ilmiy-metodik ahamiyati	107
<i>Akmal Mustafoyev Isaqulovich, Munajat Mustafoyeva Oltibekovna</i>	
Kasbiy yo'naltirilgan ingliz tili darslarida metakognitiv strategiyalar asosida akademik nutqni rivojlantirish ..	111
<i>Allamuratov G'ofur Ashurovich</i>	
Maktabgacha ta'limda bolalarning mayda qo'l motorikasini rivojlantirish metodikasi	116
<i>Amanova Albina Dexqon qizi</i>	
Psychological Approaches in Teaching English in Preschool Education and their Effectiveness	120
<i>Berdiqulova Zamira Albertovna</i>	
The Role of Family, Education, and Community Systems in Shaping Individual Psychological Well-Being .	124
<i>Diibar Abdullayeva Ubaydullayevna, Iroda Panjiyeva Khayitovna</i>	
Nomoddiy madaniy merosning talaba-yoshlarni yuksak ma'naviyatli shaxs sifatida tarbiyalashdagi ahamiyati	127
<i>Erboyev Suxrob Abdusalomovich</i>	
Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inson resurslarini boshqarishda muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimidan foydalanishning nazariy asoslari	131
<i>Gulmira Jumanova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda badiiy adabiyotning dolzarbligi	135
<i>Hasanova X. Z.</i>	
Gospital ta'lim sharoitida ona tili fanini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi	139
<i>Hikmatov Bobobek Saydulloyevich</i>	
ASB bo'lgan bolalarda sensor buzilishlarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishga ta'siri	142
<i>Isaxanova Oybarchin Abduraxim qizi</i>	
Maktabgacha ta'limda kommunikativ faoliyat samaradorligining pedagogik mexanizmlari	146
<i>Maxmutazimova Yulduz Raxmatovna</i>	
David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish usullari.....	149
<i>Mo'minov Baxtiyor Karamatovich</i>	
Ta'limda fanlararo integratsiyadan foydalanishning pedagogik va psixologik asoslari	154
<i>Oblakulova Nodira Abduvali qizi</i>	
Ellipslarni tasviriy san'at va muhandislik grafikasida yasash metodikasi.....	160
<i>Sheraliyev Sanjarbek Karimberdiyevich</i>	
Kommunikativ strategiyaning yuzaga kelish omillari	170
<i>Normaxmatova Feruza Ruziboyevna</i>	
Umumta'lim maktab musiqa madaniyati darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish muammo va yechimlari	174
<i>O'rishboyeva Xumora O'rol qizi</i>	
Maktabda jismoniy tarbiya darslarida futbol elementlaridan foydalanib 10-11 yoshli bolalarda tezkor-kuch qobiliyatlarini rivojlantirish uslubiyati	177
<i>Qurbonbayeva Maftuna G'ayrat qizi</i>	
Maktabda darsdan tashqari futbol to'garaklarida o'quvchilarning tezkor-kuch qobiliyatlarini takomillashtirish	182
<i>Ro'ziboyeva Fotima Quدرات qizi</i>	
Matn ustida ishlash samaradorligini baholash mezonlari	187
<i>Sadarova Nilufar</i>	
Neyroestetik stimulning yosh dinamikasidagi roli: kognitiv emotsional sferani qayta tashkil etish mexanizmlari.....	193
<i>Salaxidinova Xolida Xaliljonovna</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	<p>Kasbiy ta'limda o'quvchilarning psixologik va axloqiy sifatlari ..... 198 Salomov Abdurasul Axmadovich</p> <p>Funksiyaning hosilasi yordamida o'sish va kamayish oraliqlarini aniqlash metodikasi ..... 201 Sherzad Eshjanovich Bekchanov, Shohida Sadullaeva Ziyadullaeva, Abdusalom A. Xudoyberdiev</p> <p>Bo'lajak tarbiyachilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda psixologik treninglarning nazariy va amaliy asoslari..... 205 Sojida Safarova Saxadin qizi</p> <p>Destruktiv xulq-atvor psixologik va pedagogik qarovsizlik oqibati sifatida..... 207 Umirzoqova Shodiya Lutfullo qizi</p> <p>Maktabgacha ta'limda bolalar bilan innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik omillarni singdirish ..... 210 Xoldorova Mashxura G'ulomovna</p> <p>Роль антиоксидантной системы в повышении работоспособности спортсменов ..... 214 Нурбаев Бахтиёр Шириневич</p> <p>Shaxs irodaviy sohasini rivojlantirishning psixologik determinantlari..... 217 To'ychiyeva Shoyista Jumabayevna</p> <p>Ta'lim jarayonida va talabalarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati ..... 223 X. Xalilova, N. Niyazova</p> <p>Optimization of Periodontal Disease Treatment Tactics in Patients With Chronic Hepatitis C After Achieving a Sustained Virological Response ..... 227 Makhmudova Ugiloy Bakhtiyorovna</p> <p>Pathogenetic and Clinical Rationale for the Prevention and Management of Periodontal Diseases in Workers Within Dust-Hazardous Environments ..... 230 Turumova Marjona Bakhodirovna</p> <p>Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarining boshqaruv faoliyati va kasbiy madaniyati ..... 233 Imamova Nilufar Zabiyyulla qizi, Soloyeva Rayhonoy Ravshanbek qizi</p> <p>Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida integratsiyalashgan ijodiy muhitni tashkil etishning ilmiy-metodologik asoslari ..... 236 Sultanov Xaytboy Eraliyevich</p> <p>Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat orqali o'smirlarda huquqbuzarlik profilaktikasining pedagogik asoslari ..... 241 Umarov Qobiljon</p> <p>Maktab o'quvchilari orasida kiberbulling profilaktikasi yo'llari ..... 245 Jannazarova Juldizxan Aliiyar qizi</p> <p>Kimyo ta'limi jarayonida kreativ yondashuv asosida kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish ..... 250 Allaberdiyeva Zebinisobegim Ismoiljon qizi</p> <p>Universality in Phraseological Units in English, Dutch and Uzbek ..... 253 Khaydarova Guzalkhon</p> <p>Texnologik ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanishning o'quv samaradorligiga ta'siri: universitet darajasida istiqbollor ..... 256 Musurmonova Ma'mura Oman qizi, Berdiyeva Gulnoza Rizoqulovna</p> <p>Chet el va mahalliy tajribalarda muhandislik musobaqalari samaradorligi ..... 261 N. Nomozova, A. Muxamadiyev</p> <p>Autizm spektri buzilishlarining klinik-pedagogik xususiyatlari va ularni korreksiyalashning ilmiy asoslari..... 267 Polatova P. M., Polvonova Kishchan Ravshanovna</p> <p>Tenglamalar ildizlarini aniqlashda vatarlar usuli va python dasturiy modeli ..... 272 Rizayeva Bahoroy Jahongir qizi</p> <p>Algebra fanini o'rganishda talabaning xatolarini tahlil qilish va ularni bartaraf etish usullari ..... 277 Zaxiriddinova Shahlo Zahiriddin qizi, Norboyeva E'zoza O'tabek qizi, Oqbutayeva Sumbula Normuhammad qizi</p> <p>Интегрированный подход как основа развития русской связной речи иноязычных студентов неязыковых специальностей ..... 280 Бозорова Хулкар Одинакуловна</p>
-------------------------------------	---

Оптимизация трудовых отношений в системе общего среднего образования на основе HR-менеджмента: эмпирический анализ.....	284
Турикова Лазокат Машрабовна	
Pedagoglarning huquqiy maqomi hamda global kompetensiyalar bilan bog'liq muammo va yechimlar.....	296
Javohir Baxtiyorovich Shukurov	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida og'zaki nutqni rivojlantirishning kommunikativ yondashuv asoslari.....	305
Holikulova Feruza Xasanovna	

PEDAGOGLARNING HUQUQIY MAQOMI HAMDA GLOBAL KOMPETENSIYALAR BILAN BOG'LIQ MUAMMO VA YECHIMLAR

Javohir Baxtiyorovich Shukurov

O'zbekiston Respublikasi Ta'limni rivojlantirish respublika
ilmiy-metodik markazi bosh mutaxassisi,
xalqaro huquqshunos va ta'lim bo'yicha ekspert

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada rivojlangan mamlakatlar, jumladan, Singapur, Janubiy Koreya, Xitoy, Yaponiya hamda Buyuk Britaniyada o'qituvchilarni tayyorlashning zamonaviy yondashuvlari, ularning huquqiy maqomi va global kompetensiyalari tahlil qilingan. Xususan, kompetensiyaga asoslangan ta'lim, 4K ko'nikmalar, emotsional intellekt, pedagogik dizayn, barqaror rivojlanish hamda mentorlik kabi yo'nalishlar ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarga mos ravishda amaliy va ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagog, huquqiy maqom, kompetensiya, qadriyat, ko'nikma, global kompetensiya.

Abstract: This scientific article analyzes modern approaches to teacher training in developed countries, including Singapore, South Korea, China, Japan, and the United Kingdom, as well as their legal status and global competencies. Particular attention is paid to competency-based education, 4C skills, emotional intelligence, pedagogical design, sustainable development, and mentoring. In addition, scientifically grounded practical recommendations are proposed in line with the ongoing educational reforms in Uzbekistan.

Key words: teacher, legal status, competency, value, skill, global competency.

Аннотация: В данной научной статье проанализированы современные подходы к подготовке учителей в развитых странах, включая Сингапур, Южную Корею, Китай, Японию и Великобританию, а также их правовой статус и глобальные компетенции. Особое внимание уделено компетентностно-ориентированному образованию, навыкам 4К, эмоциональному интеллекту, педагогическому дизайну, устойчивому развитию и наставничеству. Кроме того, представлены научно обоснованные практические рекомендации, соответствующие проводимым реформам в сфере образования Узбекистана.

Ключевые слова: педагог, правовой статус, компетенция, ценность, навык, глобальная компетенция.

KIRISH

Hozirgi globallashuv jarayoni kechayotgan davrda ta'limga qaratilayotgan e'tibor har qachongidan ham muhim o'rin egallamoqda. Ta'lim insoniyat uchun eng muhim rivojlanish omili sifatida saqlanib qolmoqda. XXI asrda ta'lim tizimi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham hal qiluvchi o'rin tutadi. Ayniqsa, pedagog kasbi jamiyatning ma'naviy, intellektual va huquqiy asoslarini mustahkamlashda eng muhim omillardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda butun dunyoda pedagoglarning huquqiy maqomi, kasbiy muhofazasi hamda ulardan kutilayotgan global kompetensiyalar masalalari alohida e'tibor markazida bo'lib kelmoqda. Xalqaro tadqiqotlar, xususan, OECDning TALIS (Teaching and Learning International Survey) 2018-yil va 2024-yilgi natijalariga ko'ra, ko'plab mamlakatlarda o'qituvchilarning mehnat sharoitlari, huquqiy himoyasi va kasbiy nufuzi bilan bog'liq masalalar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tendensiyalarning ayrim jihatlari O'zbekistonda ham kuzatilayotgan bo'lib, o'qituvchilarning ruhiy salomatligi hamda kasbiy tayyorgarlik darajasini yanada takomillashtirish zarurati mavjud.

Shu bilan birga, globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida o'qituvchilardan yangi turdagi ko'nikmalar – jumladan, qadriyatlarga sodiqlik, tanqidiy fikrlash, kreativ yondashuv, raqamli savodxonlik, madaniyatlararo muloqot va emotsional intellekt talab etilmoqda. Mazkur kompetensiyalar nafaqat ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish, balki jamiyatda barqaror taraqqiyotni ta'minlashning muhim omili sifatida baholanmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro tashkilotlar ushbu masalaga alohida e'tibor qaratadi. Jumladan, UNESCO va International Labour Organization tomonidan 1966-yilda qabul qilingan "Recommendation concerning the Status of Teachers" ("O'qituvchilar maqomi to'g'risidagi tavsiya") hujjatida pedagoglarning mehnat sharoiti, kasbiy rivojlanishi, kasbiy erkinligi va ijtimoiy himoyasi masalalari belgilangan. Hujjatga muvofiq, o'qituvchilarga fuqarolik huquqlari kafolatlanishi, haq to'lashda tenglik ta'minlanishi, ish yuklamasi me'yorlashtirilishi hamda doimiy kasbiy rivojlanish imkoniyatlari yaratilishi lozimligi qayd etilgan¹.

Kasbiy erkinlik masalasi ham pedagoglar faoliyatini tartibga solishda muhim yo'nalish hisoblanadi. Mazkur tamoyil o'qituvchilarning ta'lim berish jarayonida o'z bilim va tajribalarini samarali yetkazishida muhim omil sifatida qaraladi.

Xalqaro darajada o'qituvchining quyidagi kasbiy erkinliklari e'tirof etilgan: yangi o'quv dasturlari, darsliklar va o'quv-metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish jarayonlarida ishtirok etish huquqi, o'z mehnat faoliyati bo'yicha adolatsiz deb hisoblangan baholar yuzasidan apellyatsiya berish imkoniyati, shuningdek, pedagogning kasbiy majburiyatlari doirasiga ota-onalar tomonidan asossiz aralashuvdan himoyalani huquqi².

O'qituvchilar maqomiga oid UNESCO tavsiyasi pedagoglarning huquqiy maqomini belgilovchi muhim xalqaro standart sifatida e'tirof etiladi. UNESCO ushbu tavsiya qabul qilingan kun – 5-oktabrni World Teachers' Day sifatida e'lon qilgan. Turli mamlakatlarda mazkur tavsiya asosida o'qituvchilarning huquqlari va maqomiga oid milliy qonunchilik hujjatlariga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilgan.

OECDning 2019-yil va 2024-yillardagi TALIS hisobotlarida ko'rsatilishicha, o'qituvchilarning huquqiy maqomi hamda ularning kasbda qolishi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud. Talab yuqori bo'lib, qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan davlatlarda o'qituvchilarda ruhiy charchoq, ishdan qoniqish darajasining pasayishi va kasbni tark etish holatlari nisbatan yuqori kuzatiladi³.

O'zbekistonda ham yaqin tarixda o'qituvchilarning maqomini yanada aniq belgilash, huquqiy himoyasini mustahkamlash hamda ularni asosiy vazifalaridan tashqari ishlarga jalb etish holatlarini bartaraf etishga qaratilgan zarurat mavjud edi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020-yil), "Mehnat kodeksi", shuningdek, Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlarida pedagoglarning mehnat huquqlari, ta'til, ish yuklamasi va kasbiy rivojlanish imkoniyatlari belgilangan. Shu bilan birga, pedagoglar maqomiga oid asosiy hujjatlardan biri sifatida O'zbekiston Respublikasining "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonuni (2023-yil) qabul qilindi. Mazkur qonun pedagoglarning huquqlari, majburiyatlari hamda ularning faoliyatiga doir asosiy kafolatlarni belgilaydi.

Yuqoridagi hujjatlarga asosan, O'zbekistonda pedagoglarning huquqiy maqomi aniq belgilab berilib, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish bo'yicha muhim huquqiy asoslar yaratilganini ko'rish mumkin.

Biroq mazkur yo'nalishda yanada takomillashtirilishi lozim bo'lgan ayrim masalalar ham mavjud. Jumladan, OECD TALIS (2018-yil) tadqiqotiga ko'ra, o'qituvchilarning ish haqi darajasi ularning kasbda uzoq muddat faoliyat yuritishiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biridir. O'zbekistonda ham pedagoglarning moddiy rag'batlantirish tizimini yanada takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu borada World Bankning 2021-yilgi hisobotlarida ham ta'lim sohasini qo'llab-quvvatlashning ahamiyati qayd etilgan⁴.

Shuningdek, pedagoglar ta'lim berish bilan bir qatorda turli hisobotlar, tadbirlar va tashkiliy vazifalarda ham ishtirok etadilar. OECD TALIS hisobotiga ko'ra, ortiqcha ma'muriy yuklama o'qituvchilarning ish samaradorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin⁵. Shu sababli, ularning asosiy pedagogik faoliyatiga ko'proq vaqt ajratish imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir.

Bundan tashqari, o'qituvchilar uchun mustaqil huquqiy himoya institutlari, masalan, ta'lim ombudsmani yoki kasbiy kengashlar tizimini rivojlantirish istiqbolli yo'nalishlardan biri hisoblanadi. UNESCOning 2019-yildagi tavsiyalarida ta'lim sohasi xodimlarini huquqiy himoya qilish bo'yicha institutsional mexanizmlarni rivojlantirish zarurligi ta'kidlangan⁶.

1 UNESCO/ILO. (1966). Recommendation concerning the Status of Teachers. Paris: UNESCO, 120 p. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495>

2 UNESCO/ILO. (1966). Recommendation concerning the Status of Teachers. Paris: UNESCO, 120 p. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495>

3 OECD. (2019). TALIS 2018 Results: Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>

4 World Bank. (2021). World Bank Education Report. Washington, DC: World Bank. <https://documents.worldbank.org/en/142181622134239587/>

5 OECD. (2019). TALIS 2018 Results: Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>

6 UNESCO. (2019). Global Framework for Teachers' Professional Development. Paris: UNESCO.

Shu bilan birga, pedagoglarning emotsional farovonligi va psixologik salomatligiga e'tiborni kuchaytirish ham muhim masalalardan biridir. Ruhiiy charchoq, kasbiy zo'riqish va emotsional kuyish holatlarining oldini olish maqsadida qo'llab-quvvatlovchi tizimlarni rivojlantirish zarur.

Yuqoridagi masalalarga ilmiy va huquqiy jihatdan yechim topish bo'yicha izchil islohotlar hamda amaliy chora-tadbirlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – pedagoglarning huquqiy maqomi, kasbiy standartlari va global kompetensiyalarini xalqaro hamda milliy mezonlar asosida tahlil qilish, mavjud holatni baholash va amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, O'zbekistonda ta'lim islohotlari jarayonida o'qituvchilarning huquqiy va kasbiy maqomini aniq belgilash, ularda global kompetensiyalar hamda insonparvarlikka asoslangan qadriyatlarini shakllantirish ta'lim sifati va samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, maqola pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida huquqiy-me'yoriy poydevor hamda qadriyatlar tizimi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ilmiy asosda yoritishga qaratilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

1-BOB. PEDAGOGLARNING HUQUQIY MAQOMI: XALQARO VA MILLIY ME'YORIY-HUQUQIY TAHLIL

1.1. Pedagoglarning huquqiy maqomiga oid tahlil va mavjud masalalar

Pedagog (o'qituvchi)ning o'rni hamda pedagog kasbining ahamiyati tobora ortib bormoqda. O'qituvchi – inson sivilizatsiyasining har qanday tarixiy bosqichi va davlat tuzumidan qat'i nazar, jamiyatda asosiy mavqega ega shaxs sifatida namoyon bo'ladi. U, eng avvalo, umuminsoniy qadriyatlarining – tinchlik, bag'rikenglik, zo'ravonlikka qarshi kurash hamda boshqa ma'naviy mezonlarning targ'ibotchisi va tashuvchisi sifatida e'tirof etiladi. Insoniyat taraqqiyotining zamonaviy yo'nalishlari davlatdan o'qituvchi shaxsiyati, uning huquqiy va ijtimoiy maqomiga alohida e'tibor qaratishni talab etmoqda.

O'qituvchilarning huquqiy maqomi har bir mamlakatning ta'lim siyosatida strategik ahamiyatga ega masalalardan biridir. Pedagoglarning huquqlari, majburiyatlari va kasbiy erkinliklari qonunchilikda aniq belgilanishi, shu bilan birga ular amaliy jihatdan ham to'liq ta'minlanishi lozim. Bu nafaqat ta'lim sifati, balki o'qituvchi nufuzi hamda kasbning jozibadorligini belgilaydi.

1.2. Pedagoglarning huquqiy maqomiga oid xorijiy tahlil

Yevropa davlatlarida o'qituvchilarga maxsus huquqiy maqom berilgan bo'lib, ushbu maqom ko'p hollarda fuqarolik xizmatchilari (davlat xizmatchilari) maqomiga yaqinlashtirilgan. Masalan, Belgiyda o'qituvchilar aksariyat hollarda davlat xizmatchilariga tenglashtirilgan.

Ko'pgina Yevropa davlatlarida o'qituvchilarning huquqiy maqomi ularning qaysi ta'lim sektorida – davlat yoki xususiy sektorda – faoliyat yuritishiga bog'liq. Davlat sektoridagi o'qituvchilar, odatda, davlat xizmatchilari hisoblanadi, xususiy sektorda esa ushbu maqom boshqa tartibda belgilanadi.

Austria, Belgium, Greece, Denmark, Spain, Italy, Luxembourg, Portugal, Finland, France, Germany, United States hamda Canada kabi mamlakatlarda ko'plab davlat ta'lim muassasalari pedagoglari davlat xizmatchilari maqomiga ega⁷.

Irelandda esa o'qituvchilar odatda davlat xizmatchisi maqomida emas, balki mehnat shartnomasi asosida ishga qabul qilinadi. Ayrim davlatlarda aralash tizim amal qiladi, ya'ni davlat muassasalarida ham o'qituvchilarning bir qismi davlat xizmatchisi, qolgan qismi esa shartnoma asosida faoliyat yuritadi⁸.

Masalan, Netherlandlarda faqat markaziy hukumat yoki munitsipalitetga tegishli maktablarda ishlovchi o'qituvchilar davlat xizmatchisi maqomiga ega bo'lishi mumkin. Xususiy ta'lim muassasalari, odatda, kadrlarni mustaqil tanlash huquqiga ega bo'lib, ular bilan mehnat munosabatlari fuqarolik va mehnat qonunchiligi asosida, to'g'ridan to'g'ri homiylar kengashi yoki muassasa egalari bilan tuzilgan shartnomalar orqali yuritiladi⁹.

Biroq ayrim mamlakatlarda bundan mustasno holatlar ham mavjud¹⁰. Jumladan, Austria va Finlandda xususiy, biroq davlat tomonidan subsidiyalanadigan ta'lim muassasalarida faoliyat yurituvchi o'qituvchilar ham davlat xizmatchisi maqomiga ega bo'lishi mumkin.

7 Алферов Ю. С. Нормирование нагрузки учителей в развитых странах // Педагогика. 2000. № 4. С. 77.

8 Насонкин В. В. Актуальные направления политики стран Европейского союза в сфере образования (на примере Австрии) // Вопросы теории и практики. 2012. № 12(1). С. 172.

9 Литвинцева Е. А. Государственная служба в зарубежных странах. М.: Изд-во РАГС, 2003. 296 с.

10 Литвинцева Е. А. Управление персоналом государственной службы в зарубежных странах. М., 2010. С. 11.

Austriada barcha o'qituvchilar va maktab rahbarlari uchun yagona huquqiy tartib joriy etilgan bo'lib, ular alohida "O'qituvchilar to'g'risida"gi federal qonun asosida xizmat faoliyatini amalga oshiradi. Ushbu qonun mazmunan xodimlar xizmatiga oid federal huquqiy me'yorlarga yaqinlashtirilgan.

United Statesda davlat muassasalarida faoliyat yuritayotgan shaxslar, jumladan davlat universitetlari professor-o'qituvchilari ham davlat sektori xodimlari toifasiga kiritiladi.

United Kingdomda davlat xizmatchilari tushunchasi keng ma'noda davlat sektorida faoliyat yurituvchi ko'plab xodimlarni, jumladan maktab tizimida ishlovchi o'qituvchilarni ham qamrab oladi. Shu bois ularning mehnat munosabatlari umumiy davlat sektori mehnat qonunchiligi doirasida tartibga solinadi.

Yaponiyada esa 1974-yilda qabul qilingan maxsus "Maorif xodimlari to'g'risida"gi qonunga muvofiq, davlat, prefektura va munitsipal ta'lim muassasalarida faoliyat yurituvchi o'qituvchilar maorif sohasidagi davlat xizmatchilari maqomiga ega deb belgilangan. Shu bilan birga, ular Japanning umumiy davlat xizmati to'g'risidagi qonunlari doirasiga ham kiradi. Jumladan, barcha davlat xizmatchilari kabi o'qituvchilar ham 1949-yildagi "Markaziy hokimiyat organlari xizmatchilari to'g'risida"gi qonun hamda 1950-yildagi "Mahalliy hokimiyat organlari xizmatchilari to'g'risida"gi qonun normalari asosida faoliyat yuritadi.

Ta'lim sohasiga eng malakali mutaxassislarni jalb qilish maqsadida, yuqoridagi qonunlarga muvofiq, davlat va munitsipal umumta'lim maktablaridagi o'qituvchilarning ish haqi bilim darajasi va mehnat stajiga ega boshqa davlat xizmatchilariga nisbatan yuqoriroq belgilanishi nazarda tutilgan¹¹.

Kasbda o'sishning asosiy shartlaridan biri – mehnat staji (seniority), ya'ni xizmat yillari hisoblanadi. Bu ko'p hollarda lavozim oshishi, ish haqi ko'tarilishi yoki kasbiy mas'uliyat doirasining kengayishi bilan bog'liq tarzda amalga oshiriladi.

Davlat xizmati tizimining muhim tamoyillaridan biri – xizmatga qabul qilingan shaxsning uzoq muddatli mehnat barqarorligi bilan ta'minlanishidir. Faqatgina davlat xizmatchisi maqomiga zid xatti-harakat sodir etilgan hollardagina xizmat munosabatlari bekor qilinishi mumkin. Ya'ni, ta'lim muassasasiga tayinlangan o'qituvchi, agar u kasb sha'niga putur yetkazuvchi holat sodir etmasa, mamlakatda belgilangan pensiya yoshiga qadar o'z lavozimida faoliyat yuritishi mumkin.

Finland ta'lim sohasida dunyoda yetakchi davlatlardan biri bo'lib, u yerda o'qituvchi kasbi eng e'tirof etilgan va nufuzli mutaxassisliklardan biri hisoblanadi. Ushbu mamlakatda o'qituvchi bo'lish uchun magistr darajasi talab etiladi. Pedagoglar munosib ish haqi, ijodiy erkinlik hamda ta'lim jarayonini mustaqil tashkil etish imkoniyatiga ega. Pedagogik ta'lim yo'nalishlariga universitetlarda juda yuqori tanlov mavjud bo'lib, maktablarda ishlash uchun eng salohiyatli nomzodlar saralab olinadi. Bu holat mamlakatda ta'lim sifati va pedagog nufuzining yuqori bo'lishini ta'minlaydi.

Rivojlangan mamlakatlarda pedagoglar maqomini oshirishdagi muhim yo'nalishlardan biri – ijtimoiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini rivojlantirish hisoblanadi. Masalan, United Statesda o'qituvchi va boshqa maktab xodimlarining ijtimoiy kafolatlari, avvalo, eng kam ish haqini hisoblash mezonlarini qonun bilan mustahkamlash orqali ta'minlanadi. Bundan tashqari, ayrim hollarda o'qituvchilar diniy bayramlarda ishtirok etish maqsadida vaqtincha ishga chiqmagan taqdirda ham mehnat huquqlari saqlanib qolishi mumkin¹².

China Xalq Respublikasida 1993-yilda qabul qilingan "O'qituvchilar to'g'risida"gi Qonun (25- va 28-moddalar) asosida o'qituvchilarning oylik ish haqi davlat xizmatchilariga nisbatan teng yoki yuqori darajada bo'lishi hamda uni bosqichma-bosqich oshirib borish nazarda tutilgan. Shuningdek, mazkur qonunga binoan, o'qituvchilarga tegishli hududdagi davlat xizmatchilari bilan bir xil shartlarda tibbiy xizmat ko'rsatilishi kafolatlangan. Bu holat pedagoglarning tibbiy xizmatdan foydalanish bo'yicha teng huquqlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

Biroq, shunga qaramay, huquqiy maqomi jihatidan o'qituvchilar davlat xizmatchilariga to'liq tenglashtirilmagan. Ya'ni, ular alohida kasbiy toifa sifatida ko'rib chiqiladi, biroq ijtimoiy kafolatlar va ish haqi masalalarida davlat xizmatchilariga yaqin huquqlarga ega¹³.

Alohida ta'kidlash joizki, United States va Japan kabi mamlakatlarda o'qituvchilik huquqini qo'lga kiritish uchun faqat universitet yoki kollejni tamomlashning o'zi yetarli emas. Ushbu mamlakatlarda pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish uchun maxsus malaka imtihonini topshirish hamda tegishli sertifikatni olish talab etiladi.

United Statesda bundan tashqari, har bir shtatda amal qiluvchi o'qituvchilik litsenziyasi ham talab qilinadi. Mazkur jarayon pedagog sifatida ish boshlashdan oldin ularning kasbiy tayyorgarligi va malakasi vakolatli davlat organlari tomonidan baholanishi hamda rasman tasdiqlanishini ta'minlaydi.

11 Образовательные системы и образовательное законодательство государств Востока / Под ред. А. Н. Козырина. М.: Готика, 2005. С. 14, 31.

12 Корф Д. В., Васильева Н. М. Правовое регулирование образования в США / Под ред. А. Н. Козырина. М.: Готика, 2005. С. 52.

13 Образовательные системы и образовательное законодательство государств Востока / Под ред. А. Н. Козырина. М.: Готика, 2005. С. 14, 31.

UNESCOning 1966-yilda Parij shahrida bo'lib o'tgan Hukumatlararo konferensiyasi ishtirokchisi N.M. Kanayev quyidagi fikrni bildirgan: "Inson huquqlari – o'qituvchining huquqlaridan boshlanadi. Agar o'qituvchi yetarli huquqlarga ega bo'lmasa va turmush kechirishda qiyinchilikka duch kelsa, u hatto Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini yod bilgan taqdirda ham, kelajak avlodga inson huquqlariga ishonch ruhini to'liq singdira olmaydi."¹⁴

2-BOB. PEDAGOGLARDA SHAKLLANISHI LOZIM BO'LGAN GLOBAL KOMPETENSIYALAR VA QADRIYATLAR

2.1. Pedagoglarda shakllanishi lozim bo'lgan global kompetensiyalar

Pedagoglar bolalarimiz kelajagini, demakki, butun millatimiz kelajagini shakllantiradigan shaxslardir. Shu bois faqat eng bilimli, salohiyatli va fidoyi insonlar pedagoglik maqomiga sazovor bo'lishlari lozim. Hozirgi dunyoda ta'lim oluvchilarda shakllanishi zarur bo'lgan kompetensiyalar va qadriyatlar, avvalo, pedagoglarning o'zlarida global kompetensiyalar hamda yuksak qadriyatlar mavjud bo'lishi orqali namoyon bo'ladi.

Global kompetensiya – ko'p qirrali tushuncha bo'lib, insonning xalqaro munosabatlar va madaniyatlararo muloqotlarda samarali ishtirok etishi uchun zarur bo'lgan qobiliyatlar, qadriyatlar, munosabatlar va bilimlarni o'zida mujassam etadi. U bugungi va kelajak avlodlarga ta'sir etuvchi murakkab global muammolarni anglash hamda ularga nisbatan to'g'ri yo'nalishda harakat qilish qobiliyatini ifodalaydi¹⁵.

Turli madaniy muhitlarga mansub insonlar bilan muloqot qilish – u onlayn, bevosita yoki bilvosita bo'lishidan qat'i nazar – global kompetensiyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Global kompetensiyaning ahamiyati shu qadar yuksakki, u OECDning PISA xalqaro baholash dasturining keyingi davrlariga ham kiritilgan. Bu uning ta'lim oluvchilarning umrbod ta'lim olishga va jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorligini baholashdagi muhim o'rnini ko'rsatadi.

Global kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish uzoq muddatli jarayon bo'lib, bunda ta'lim tizimi asosiy o'rin tutadi. Ta'lim insonning global kompetensiyalarini tarbiyalash va mustahkamlashdagi eng muhim platforma hisoblanadi¹⁶.

Bugungi globallashtirilgan dunyoda global kompetensiyaga ega bo'lish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda va u shaxs hamda jamiyat uchun qator ijobiy natijalarni ta'minlaydi. Global kompetensiyaga ega shaxslar bag'rikenglik, o'zaro hurmat va inklyuzivlikni rag'batlantirish orqali jamiyatda ijtimoiy uyg'unlik hamda birdamlikni mustahkamlashga hissa qo'shadilar.

Bundan tashqari, global kompetensiya insonga madaniy stereotiplar va noto'g'ri qarashlarga tanqidiy yondashish, madaniyatlararo tushunishni rivojlantirish hamda tinch va samarali hamkorlik muhitini yaratish imkonini beradi.

Shuningdek, jahon mehnat bozori tobora o'zaro bog'liq bo'lib borayotgan hozirgi sharoitda global kompetensiya shaxslarni zamonaviy ish joyi talablariga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Amaliy muloqot ko'nikmalari, madaniy sezgirlik hamda turli ijtimoiy-etnik jamoalarda samarali hamkorlik qilish qobiliyati professional muhitda tobora ko'proq qadrlanayotgan fazilatlarandir.

Pedagoglar global kompetensiyalar asosida ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va ekologik masalalarni global miqyosda anglaydigan, ularga yechim topishda faol ishtirok etadigan mas'ul fuqarolarni tarbiyalaydilar¹⁷.

Diagrammada OECD tomonidan taklif etilgan global kompetensiya modeli keltirilgan bo'lib, u pedagogning XXI asrda samarali, bag'rikeng va jamiyatga foydali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, qadriyat va munosabatlar majmuini ifodalaydi (1-rasm).

Global kompetensiya – bu pedagogning jahon miqyosidagi muammolarni tushunish, madaniyatlararo muloqot qilish hamda barqaror rivojlanishga hissa qo'shish qobiliyatidir. Yuqoridagi rasmda ushbu tushuncha 4 ta asosiy komponentga ajratilgan.

1. Bilim va ko'nikmalar (Knowledge & Skills):

Mahalliy, global va madaniyatlararo masalalarni tahlil qilish.

2. Qadriyatlar (Values):

Boshqalarning fikrlari va dunyoqarashini tushunish hamda hurmat qilish.

14 Канаев Н. М. ЮНЕСКО и защита прав учителей // Вестник Академии права и управления. 2010. № 19. С. 138–142.

15 OECD. (2018). Education at a Glance 2018: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

16 OECD. (2021). Education at a Glance 2021: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

17 Crawford, E. O., Higgins, H. J., & Hilburn, J. (2020a). Using a global competence model in an instructional design course before Social Studies Methods: A developmental approach to global teacher education. *The Journal of Social Studies Research*, 44(4), 367-381. <https://doi.org/10.1016/j.jssr.2020.04.002>

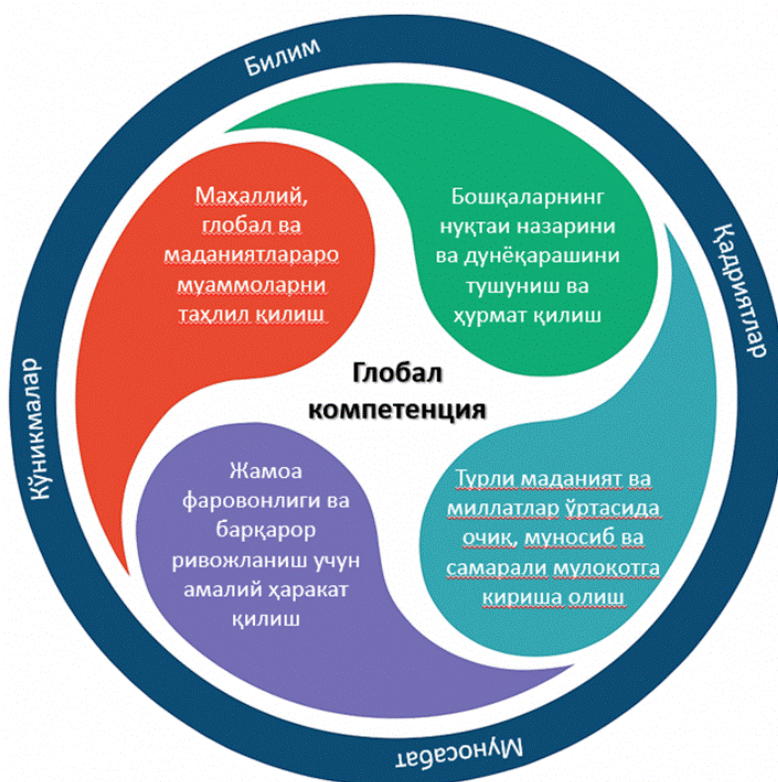
3. Munosabatlar (Attitudes):

Turli madaniyat vakillari bilan ochiq va samarali muloqot qilish.

4. Ko'nikma va tashabbus (Skills/Action):

Jamiyat farovonligi va barqaror rivojlanish uchun faol harakat qilish¹⁸.

Mazkur global kompetensiyalar tarkibiga kiruvchi 4 ta asosiy komponent – bilim, ko'nikma, qadriyat va munosabat pedagoglarning professional rivojlanishi hamda haqiqiy mutaxassis darajasiga erishishi uchun muhim omillar hisoblanadi.

1-rasm: OECD global kompetensiya modeli: pedagoglarda shakllanishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, qadriyat va munosabatlar tizimi

Yuqoridagilardan kelib chiqib, hozirgi zamonaviy dunyoda pedagoglarda quyidagi global kompetensiyalar talab etilmoqda¹⁹.

1. Madaniy xilma-xillikni tushunish va hurmat qilish kompetensiyasi.

Bunda o'z madaniyati va boshqalar madaniyati o'rtasidagi farqlarni anglash, ta'lim oluvchilarning turli milliy, diniy va madaniy kelib chiqishiga hurmat bilan munosabatda bo'lish, inklyuziv ta'lim muhitini shakllantirish nazarda tutiladi.

2. Global muammolarni tanqidiy tahlil qilish kompetensiyasi.

Bunda iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar, migratsiya, adolatsizlik kabi masalalarni tahlil qilish tushuniladi.

3. Global va raqamli muloqot kompetensiyasi.

Bunda xorijiy tillarni bilish, onlayn platformalar va raqamli texnologiyalar orqali o'qitish hamda hamkorlik qilish ko'zda tutiladi.

18 OECD (2018) – "PISA Global Competence Framework", <https://www.oecd.org/education/Global-competency-for-an-inclusive-world.htm>.

19 OECD (2018) – "PISA Global Competence Framework", <https://www.oecd.org/education/Global-competency-for-an-inclusive-world.htm>.

4. Moslashuvchanlik va hayot davomida ta'lim olish kompetensiyasi.

Bunda yangi pedagogik yondashuvlarga ochiq va tayyor bo'lish, doimiy professional rivojlanishga intilish nazarda tutiladi.

5. Jamoaviy farovonlik va barqaror rivojlanish kompetensiyasi.

Bunda inson huquqlari, ijtimoiy adolat hamda jamiyat manfaatlarini himoya qilish yo'lida faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish tushuniladi.

2.2. Pedagoglarda shakllanishi lozim bo'lgan qadriyatlar

Pedagoglarda shakllanishi lozim bo'lgan qadriyatlar – bu o'qituvchi faoliyatida asosiy o'rin tutadigan axloqiy, ijtimoiy va kasbiy mezonlardir. Quyidagilar har bir pedagogda shakllanishi zarur bo'lgan muhim qadriyatlar hisoblanadi.

1. **Insonparvarlik (gumanizm)** – har bir ta'lim oluvchini shaxs sifatida hurmat qilish, uning ehtiyoj va qobiliyatlarini inobatga olib, mehr-oqibat bilan yondashish.
2. **Adolat va tenglik** – barcha ta'lim oluvchilarga bir xil munosabatda bo'lish, xolis va teng imkoniyatli muhit yaratish.
3. **Vatanparvarlik** – ta'lim oluvchilarda milliy g'urur va Vatanga muhabbat tuyg'usini tarbiyalash, o'z faoliyatida milliy qadriyatlarga sodiq bo'lish.
4. **Mas'uliyat** – har bir pedagog o'z so'zi, harakati va faoliyati natijasi uchun javobgarlikni chuqur his qilishi.
5. **Hamkorlik va bag'rikenglik** – jamoaviy ishlashga tayyorlik, turli madaniyat va fikrlarga hurmat bilan yondashish.
6. **Fidoyilik va kasbiy sadoqat** – kasbga muhabbat, o'quvchi tarbiyasiga sidqidildan yondashish, vazifasini vijdonan bajarish.
7. **Ijtimoiy mas'uliyat** – jamiyat oldidagi burchini anglash va ijtimoiy adolatni ta'minlashga hissa qo'shish²⁰.

Ta'lim ko'rsatkichi yuqori bo'lgan mamlakatlarda har bir pedagogda shakllanishi lozim bo'lgan qadriyatlar aniq belgilangan. Jumladan, Singaporeda ta'lim tizimi "National Education" hamda "21st Century Competencies" dasturlari orqali asosiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan. Quyidagi qadriyatlar pedagoglar uchun ustuvor hisoblanadi:

1. **Hamkorlik va jamoaviy ishlash** – o'qituvchilar o'zaro hamda ota-onalar bilan samarali hamkorlik qilishga o'rgatiladi.
2. **Insonparvarlik va milliy hamjihatlik** – ko'p millatli jamiyat sharoitida bag'rikenglik va umumiy farovon turmush tarziga yo'naltiriladi²¹.
3. **Ishonchilik va mas'uliyat** – har bir o'qituvchi o'zining ma'naviy va kasbiy faoliyati uchun javobgarlik hissiga ega bo'lishi belgilangan²².

United Kingdomda "British Values" tushunchasi ta'limning barcha bosqichlariga joriy etilgan. O'qituvchilar quyidagi qadriyatlarni o'rgatishi va o'z faoliyatida namoyon etishi lozim:

- qonun ustuvorligi (Rule of Law);
- shaxsiy mas'uliyat va erkinlik (Individual Liberty);
- hurmat va bag'rikenglik (Mutual Respect and Tolerance);
- demokratik yondashuv (Democracy).

South Koreada ta'lim tizimida etika va qadriyatlar ta'limi keng qamrovli dasturlar orqali amalga oshiriladi. Quyidagi qadriyatlar ustuvor hisoblanadi:

1. Mehr-shafqat va madaniyatli munosabat – maktabda o'quvchilarning ruhiy holatini hisobga olish.
2. Innovatsiya va texnologik savodxonlik bilan uyg'un axloqiy yondashuv – zamonaviy texnologiyalarni mas'uliyat bilan qo'llash.
2. Jamoaviy mas'uliyat – oila, maktab va jamiyat bilan o'zaro hamkorlikda adolatli qarorlar qabul qilish²³.

20 UNESCO (2015). Teacher Policy Development Guide

21 Ministry of Education, Singapore (2010). 21st Century Competencies and Student Outcomes Framework

22 Department for Education (2014). Promoting fundamental British values as part of SMSC in schools

23 KEDI (Korea Education Development Institute) (2015). Moral and Character Education in Korea

Yuqorida ko'rib chiqilgan pedagoglarda shakllanishi lozim bo'lgan qadriyatlar O'zbekiston pedagoglarida ham mavjud bo'lishi yoki shakllantirilishi zarur bo'lib, ular belgilangan tartibda tegishli normativ-huquqiy hujjatlarda aks ettirilishi hamda amaliyotda, xususan, pedagoglarga qo'yiladigan talablarda namoyon bo'lishi lozim.

Pedagoglarning kasbiy o'sishi, global kompetensiyalarga ega bo'lishi hamda qadriyatlarga sodiqligi yuqori malakali, har tomonlama raqobatbardosh, bilimli va yuksak ma'naviyatli kelajak avlodni tarbiyalashda muhim o'rin egallaydi.

Shu sababli, yuqorida ko'rsatib o'tilgan global kompetensiyalar va qadriyatlarni mazmun jihatidan amaliyotga keng joriy etish hamda pedagoglarda izchil shakllantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur ilmiy tahlil jarayonida pedagoglarning huquqiy maqomi hamda ularda shakllanishi lozim bo'lgan global kompetensiyalar va qadriyatlar masalalari xalqaro hamda milliy me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida tahlil etildi. Ushbu yo'nalishlarni har tomonlama o'rganish zamonaviy ta'lim tizimi taraqqiyotida nihoyatda muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi.

Pedagoglarning huquqiy maqomi xalqaro me'yorlarda, jumladan UNESCO tavsiyalari hamda ILO/UNESCOning 1966-yil, 1997-yil va 2019-yildagi hujjatlarida keng va aniq belgilangan bo'lib, ularda pedagoglar nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki jamiyatdagi ilmiy-ma'naviy yetakchi sifatida ham e'tirof etiladi. Mazkur me'yorlar O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda "Pedagog xodimlarning maqomi to'g'risida"gi Qonunida ham o'z aksini topgan. Shu bilan birga, amaliyotda pedagoglarning mehnat sharoitlari, ijtimoiy himoyasi va uzluksiz kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini yanada kengaytirish zarurati mavjud. Huquqiy maqomni mustahkamlash ularning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va kasbga sadoqatini oshirishga xizmat qiladi.

Shu o'rinda jahon miqyosida pedagoglar faoliyatida global kompetensiyalar va umuminsoniy qadriyatlar alohida ahamiyat kasb etadi. OECDning 2018-yil va 2021-yildagi, UNESCOning 2015-yil va 2022-yildagi hamda PISA tadqiqotlarida ta'limdagi global kompetensiyalar sifatida madaniy xabardorlik va hurmat, ya'ni turli madaniyatlar bilan samarali hamkorlik qilish qobiliyati, tanqidiy fikrlash, ya'ni global muammolarni tahlil qila olish salohiyati, fuqarolik mas'uliyati, ya'ni barqaror rivojlanish va inson huquqlariga hurmat bilan yondashish, shuningdek mediasavodxonlik, ya'ni axborotni tahlil qilish va ommaviy axborot makonida mas'uliyatli ishtirok etish qobiliyati alohida belgilangan.

Bundan tashqari, pedagoglarda shakllanishi zarur bo'lgan qadriyatlar sifatida adolat, bag'rikenglik va o'zaro hurmat (Singapore modelidagi "Character and Citizenship Education" dasturida), milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqat (United Kingdomdagi "Values Education Framework" yondashuvida), shuningdek innovatsion yondashuv va mas'uliyat (South Korea tajribasida) alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda mazkur sohadagi islohotlar keng ko'lamli bo'lsa-da, bu yo'nalishda aniq kompetensiyalar va qadriyatlar ro'yxati, metodik tavsiyalar hamda ta'lim jarayoniga integratsiya mexanizmlarini yanada takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

Shu sababli, yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq: OECD va UNESCO talablari asosida pedagoglar uchun global kompetensiyalar bo'yicha kasbiy standartlar ishlab chiqish; pedagog kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimida tanqidiy fikrlash, raqamli madaniyat hamda qadriyatlarga oid alohida modullarni joriy etish; umumta'lim maktablarida xalqaro tajriba asosida "Qadriyatlar ta'limi" yo'nalishini joriy qilish (masalan, Indiadagi CBSE va Singaporedagi CCE tajribasi asosida); pedagoglarning huquqiy maqomini amaliyotda to'liq ta'minlash uchun monitoring va baholash mexanizmlarini ishlab chiqish.

Xulosa qilib aytganda, pedagoglarning huquqiy maqomi hamda ularda shakllanishi lozim bo'lgan global kompetensiyalar va qadriyatlar zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ilmiy tadqiqotlar va xalqaro tajribalardan kelib chiqib, O'zbekiston ta'lim tizimida o'qituvchilar salohiyatini yuksaltirishga qaratilgan tizimli islohotlarni izchil davom ettirish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonun, 2020-yil 23-sentabr. Toshkent. <https://lex.uz/en/docs/5013007>
2. O'zbekiston Respublikasi. "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi O'RQ-901-son Qonun, 2024-yil 1-fevral. Toshkent. <https://lex.uz/docs/6786401>
3. UNESCO & ILO. (1966). Recommendation concerning the Status of Teachers. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495>
4. OECD. (2019). TALIS 2018 Results: Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. <https://doi.org/10.1787/1d-0bc92a-en>
5. World Bank. (2021). World Bank Education Report. <https://documents.worldbank.org/>
6. UNESCO. (2019). Global Framework for Teachers' Professional Development.

7. Alferov, Y. S. (2000). Нормирование нагрузки учителей в развитых странах. *Pedagogika*, (4), 77.
8. Nasonkin, V. V. (2012). Actual directions of education policy in EU countries (Austria case study). *Вопросы теории и практики*, 12(1), 172.
9. Litvintseva, E. A. (2003). Государственная служба в зарубежных странах. Moscow: RAGS.
10. Litvintseva, E. A. (2010). Управление персоналом государственной службы в зарубежных странах. Moscow.
11. Kozyrin, A. N. (Ed.). (2005). Образовательные системы и образовательное законодательство государств Востока. Moscow: Gotika.
12. Korf, D. V., & Vasileva, N. M. (2005). Правовое регулирование образования в США.
13. Kanaev, N. M. (2010). UNESCO and the protection of teachers' rights. *Вестник Академии права и управления*, (19), 138.
14. OECD. (2018). *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*. Parij: OECD.
15. OECD. (2021). *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*. Parij: OECD.
16. Crawford, E. O., Higgins, H. J., & Hilburn, J. (2020). Using a global competence model in an instructional design course before Social Studies Methods: A developmental approach to global teacher education. *The Journal of Social Studies Research*, 44(4), 367–381. <https://doi.org/10.1016/j.jssr.2020.04.002>
17. OECD. (2018). *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*. <https://www.oecd.org/education/Global-competency-for-an-inclusive-world.htm>
18. UNESCO. (2015). *Teacher Policy Development Guide*.
19. Ministry of Education, Singapore. (2010). *21st Century Competencies and Student Outcomes Framework*.
20. Department for Education. (2014). *Promoting Fundamental British Values as Part of SMSC in Schools*.
21. Korea Education Development Institute (KEDI). (2015). *Moral and Character Education in Korea*.
22. Kaur, K., & Nagpal, B. (2013). Teacher Education and Role of Teacher Educators in Value Education. *Educational Confab*, 2(11).
23. Central Board of Secondary Education (CBSE). (2003). *Value Education: A Handbook for Teachers*. New Delhi: CBSE.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(5)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.